# TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ DERGİSİ

# UNION OF TURKISH BAR ASSOCIATIONS REVIEW

ISSN 1304-2408

- Hakemli Makaleler
- Söyleşiler
- Kararlar
- İnsan Hakları
- Disiplin Kurulu Kararları
- Kitaplar, Dergiler
- Adli Tıp
- Çevre

TEMMUZ-AĞUSTOS / JULY-AUGUST: 2013 YIL/YEAR: 26 SAYI/ISSUE: 107

# TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ DERGİSİ

UNION OF
TURKISH BAR ASSOCIATIONS
REVIEW

ISSN: 1304-2408

TEMMUZ-AĞUSTOS / JULY - AUGUST 2013 YIL/YEAR: 26 SAYI/ISSUE : 107

# TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ DERGİSİ

## UNION OF TURKISH BAR ASSOCIATIONS REVIEW

© Türkiye Barolar Birliği
© Union of Turkish Bar Assocations

**Sahibi** / Owner
Av. Prof. Dr. Metin Feyzioğlu,
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

**Sorumlu Müdür** / Managing Director
Av. İzzet Güneş Gürseler, TBB Genel Sekreteri

**Yayından Sorumlu Başkan Yardımcısı**/ Vice-President Head of the Publishing Department
Av. Başar Yaltı

**Genel Yayın Yönetmeni** / Executive Editor
Av. Teoman Ergül

**Eşgüdüm Kurulu** / Board of Coordination
Av. Başar Yaltı, TBB Başkan Yrd.
Av. İzzet Güneş Gürseler, TBB Genel Sekreteri
Av. Sabri Erdal Güngör, TBB Sayman Üye
Av. Teoman Ergül
Av. Özgecan Yanlı

**Yayın Kurulu** / Board of Editors
Av. Dr. Serkan Ağar
Av. Olcay Küçükpehlivan
Av. Özgecan Yanlı
Sezercan Bektaş

**Danışma Kurulu** / Board of Advisors
Prof. Dr. Erzan Erzurumluoğlu,
*Çankaya Ü. Hukuk Fak.*

Prof. Dr. Haluk Günuğur,
*Türkiye-AB Derneği Bşk.*

Prof. Dr. Hamit Hancı,
*AÜ Tıp Fak. Adli Tıp ABD Bşk.*

Sabih Kanadoğlu,
*Onursal Yargıtay C. Başsavcısı*

Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu
Prof. Dr. Erdal Onar,
*Bilkent Ü. Hukuk Fak.*

Prof. Dr. Hayrettin Ökçesiz,
*Akdeniz Ü. Hukuk Fak.*

Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez,
*Galatasaray Hukuk Fak.*

Prof. Dr. Erdener Yurtcan

Türkiye Barolar Birliği Dergisi hakemli bir dergidir. / Türkiye Barolar Birliği Dergisi (Union of Turkish Bar Associations Review) is a refereed review.

İki ayda bir (Ocak, Mart, Mayıs, Temmuz, Eylül, Kasım aylarında) yayımlanır. / Issued bimonthly (January, March, May, July, September, November).

Dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yalnızca yazarlarına aittir. / Articles published in these series express solely the views of the authors.

Dergide yayımlanan yazılar, kaynak gösterilmeden başka bir yerde yayımlanamaz. / Articles published in these series can not be republished without citation.

**Türkiye Barolar Birliği Dergisi TÜBİTAK - ULAKBİM hukuk veri tabanında dizinlenmektedir. / Türkiye Barolar Birliği Dergisi (Union of Turkish Bar Associations Review) is being permanently indexed in TÜBİTAK - ULAKBİM law database.**

**İletişim Adresi** / Communication Address
Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı
Yayın İşleri Müdürlüğü
Oğuzlar Mah. Av. Özdemir Özok Sokağı No: 8
06650 Balgat - ANKARA
Tel: (0312) 292 59 00 (pbx) Faks: (0312)286 55 65
web:www. barobirlik. org. tr
e-posta: yayin@barobirlik. org. tr

**Abonelik** / Subscription
Yıllık abone bedeli: 60 TL.

**Sayfa Tasarımı ve Ofset Hazırlık /**
Page Design and Offset Preparation
Türkiye Barolar Birliği Yayın İşleri

**Basım Yeri** / Printed by
Şen Matbaa (0312) 229 64 54 - 230 54 50
Özveren Sokağı 25/B Demirtepe - Ankara
www. senmatbaa. com

**Basım Tarihi /** Printing Date : 04. 07. 2013

# KUMAR VE BAHİS BORCU HAKKINDA DE LEGE FERENDA DÜŞÜNCELER

## DE LEGE FERENDA THOUGHTS ABOUT GAMBLING AND BETTING DEBT

Özlem TÜZÜNER*

**Özet:** Türk Borçlar Kanunu'na göre, kumar ve bahis eksik borç teşkil etmektedir. Ne var ki, Türk Ceza Kanunu'na göre, kumar oynatmak için yer ve imkân sağlamak suçtur. Özel hukuk ve kamu hukuku, aynı ilmin alt disiplinleridir. Konuyu disiplinler arası bir perspektifle değerlendirirsek, kumar kurumunun yeknesak ve analitik bir düzlemde kanunlaştırılmadığı hususu tartışılabilir. Bu çalışmada, özel hukuk bakış açısı üstün tutularak, öncelikle konuya ilişkin doktrin ve içtihatlara yer verilecektir. Daha sonra, *de lege lata* karşısında eleştirel bazı görüşler ileri sürülecektir.

**Anahtar Kelimeler:** *De lege ferenda* (olması gereken hukuk), *de lege lata* (olan hukuk), kumar ve bahis, kumar borcu, eksik borç

**Abstract:** According to Turkish Obligation Law, gambling and betting debt represents imperfect obligation. However according to Turkish Penal Code, it is a crime to provide a place to gamble. Private and public law, they are both sub-disciplines of the same science of law. If we consider the issue from an interdisciplinary perspective, it should be discussed that the institution of gambling is not legislated in uniform and analytical level. In this article, by keeping private law perspective superior, doctrine and case-law on the subject will be given first place. After that, against *de lege lata*, some criticizing thoughts will be subject.

**Keywords:** *De lege ferenda* (the law as it should be), *de lege lata* (the law as it exists), gambling and betting, gambling debt, imperfect obligation

* Yrd. Doç. Dr., Okan Üniversitesi-Hukuk Fakültesi-Medenî Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

## I. GİRİŞ

Dilimize Arapçadan gelen "kumar" kelimesi, ortaya para veya mal konularak oynanan talih oyunu anlamına gelir[1]. Kumar (*jeux d'argent ou jeu de hasard*) ve oyun (*jeu*) kavramlarını ayırt etmek gereklidir. Kumar, maddî değer kazanma veya kaybetme tesadüfüne, yani şansa bağlı oyundur. Şans (*hasard*), rasyoneller için, dışlanan sebeplerle (*les causes ignorés*); irrasyoneller için, ideyle açıklanır[2]. "Birden fazla kişinin kişisel becerilerini ortaya koydukları, ya da sonucu talih ve tesadüfe bıraktıkları, kazanç sağlamak üzere, kazanan taraf lehine borç altına girme konusunda yaptıkları anlaşmadır"[3]. Yine Arapçadan gelen "bahis" ise, görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesi hakkında sözlü anlaşmadır[4]. "Birden fazla kişinin belirli bir iddiayı ortaya atıp, iddiasında haklı çıkan taraf lehine bir edim üstlendikleri sözleşmedir"[5]. Kumar oynatmak da, belirli bir pay karşılığında, uygun yer temin ederek, kumar oynanmasını sağlamak şeklinde kısaca tanımlanabilir. Kumar ve kumar oynatmanın, gerek özel hukukta, gerek ceza hukukunda düzenlendiği belirtilmelidir[6].

Hukuk ilmine dair temel disiplin ve ilkeler ile *de lege ferenda* düşüncelerin toplamı, doğal, yani ideal hukuka tekabül etmektedir. Hukuk öğretisi ve uygulayıcılar, yalnızca mevzu hukukla değil, gelecekteki hukukla da ilgilenmelidir. Çünkü insanın sürekli gelişmesine paralel olarak, hukuk da, beşerin gelişimini takip etmek; buna bağlı olarak değişmek ve gelişmek zorundadır. Kuralları dondurmak mümkün değildir[7]. Yürürlükteki hukuk hiçbir zaman ideal değildir. Doğal hukuk,

---

1 *Eralp Ö.*, Sanal Kumar, s. 1-29, s. 3, 21.11.2012 tarihinde www.ozgureralp.av.tr/sunumlar/01-SANALKUMAR.ppt adresinden erişildi. Türkçe sözlükteki karşılık için bkz. http://tdkterim.gov.tr/bts/

2 *Moquin G.*, La notion de jeu de hasard en droit public, Lausanne, 1980, s. 104, 187.

3 *Kılıçoğlu M. A.*, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Bası, Ankara, 2012, s. 33. Aynı yönde bkz. *Eren F.*, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara, 2012, s. 89.
*Yavuz C./Özen B./Acar F.*, Prof. Dr. Cevdet Yavuz Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 11. Baskı, İstanbul, 2012, s. 717.
*Feyzioğlu N. F.*, Cezai ve Hukuki Cepheleriyle Kumar ve Bahis, Ahmet Esat Arsebük'ün Aziz Hatırasına Armağan, Ankara, 1958, s. 129-214, s. 9, 45, 21.11.2012 tarihinde http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/390.pdfadresinden erişildi.

4 *Eralp*, s. 3. Türkçe sözlükteki karşılık için bkz. http://tdkterim.gov.tr/bts/

5 *Kılıçoğlu*, s. 33, 34. Aynı yönde bkz. *Eren*, s. 89. *Feyzioğlu*, s. 33.

6 *Eralp*, s. 3. Türkçe sözlükteki karşılık için bkz. http://tdkterim.gov.tr/bts/

7 *Akyol Ş.*, Medenî Hukuka Giriş, 2. Bası, İstanbul, 2006, s. 19-21.

pozitif hukuk yanında, denetleyici, düzenleyici ve tamamlayıcıdır. Kimilerine göre, pozitif hukukun meşruluk kaynağıdır[8]. Doğal hukukta, "devletin görevi, özgürlük, eşitlik ve mülkiyet hakkı gibi her insanın doğuştan sahip olduğu, vazgeçilmez hakların koruyuculuğunu yapmakla sınırlıdır"[9]. Bu bakış açısıyla, aşağıda öncelikle, kumar ve kumar oynatmaya ilişkin *de lege lata* sunulacaktır. Ardından, özel hukuk ile kamu hukukunun aynı ilmin birbirlerine paralel ilerleyen farklı iki disiplini olduğu bilinciyle, konunun özel hukuk boyutuna yoğunlaşmak tercih edilmiştir. Bu noktada, doktrin ve içtihatlara ana hatlarıyla değinilecek; nihayet, özellikle kumar ve bahis borcu hakkında bazı düşünce açıklamalarına yer verilecektir.

## II. *DE LEGE LATA*'NIN SUNULMASI

Anayasa'da, "Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır" hükmü bulunmaktadır (AY. m. 58/2).

Türk Borç Kanunu'na[10] göre, "Kumar veya bahisten doğan bir borca kefalette kefil, borcun bu niteliğini bilmiş olsa bile, asıl borçlunun sahip olduğu def'ileri ileri sürebilir" (TBK. m. 591/4). "Kumar ve bahisten doğan alacak hakkında dava açılamaz ve takip yapılamaz. Kumar veya bahis için bilerek verilen avanslar ve ödünç paralar ile kumar ve bahis niteliğinde oldukları takdirde, borsada işlem gören malların, yabancı paraların ve kıymetli evrakın fiyat farkı esası üzerine yapılan vadeli satışlar hakkında da aynı hüküm uygulanır (TBK. m. 604). "Kumar oynayan veya bahse giren kişi tarafından imzalanmış adi borç veya kambiyo senedi üçüncü bir kişiye devredilmiş olsa bile, hiçbir kimse bunlara dayanarak dava açamaz ve takip yapamaz. Kıymetli evrakın iyiniyetli üçüncü kişilere sağladığı haklar saklıdır. Kumar ve bahis borcu için isteyerek yapılan ödemeler geri alınamaz. Ancak, kumar veya bahsin usulüne göre yürütülmesi beklenmedik

8 *Serozan R.*, Medenî Hukuk, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s. 17. Ayrıntılı açıklamalar için ayrıca bkz. *Oğuzman M. K./Barlas N.*, Medenî Hukuk Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 18. Baskı, İstanbul, 2012, s. 3.

9 *Atamer Y.*, Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi, İstanbul, 2001, s. 11, dpn. 11.

10 RG. 4.2. 2011, S. 27836; 6098 sayılı Kanun.

olayla veya diğer tarafın fiiliyle engellenmişse ya da diğer taraf kumar veya bahse hile karıştırmışsa, isteyerek yapılan ödeme geri alınabilir" (TBK. m. 605/2). "Düzenlenmesine kanun veya yetkili makamlarca izin verilmiş olmadıkça, piyango ve diğer şans oyunlarından doğan alacaklar hakkında dava açılamaz ve takip yapılamaz. İzin verilmemiş olan durumlarda, piyango ve diğer şans oyunları için de kumara ilişkin hükümler uygulanır. Yabancı ülkelerde kendi kurallarına uygun olarak düzenlenen piyango ve diğer şans oyunları, Türkiye'de yetkili makamlarca bunlara ait biletlerin satılmasına izin verilmiş olmadıkça, yasal korumadan yararlanamazlar" (TBK. m. 606/3). 818 sayılı Borçlar Kanunu[11] döneminde de, aynı esasların geçerli olduğu eklenmelidir (EBK. m. 504-506).

İcra ve İflas Kanunu'na[12] göre, "Kumar yahut mücerret baht oyunlarında ve borsa muamelelerinde külliyetli para sarfetmiş" kişi taksiratlı müflistir (İİK. m. 310/b. 3). "Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama" suçunun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi durumunda şirkete derhal kayyım atanır (İİK. m. 133/1, 133/4-b. 5). Türk Ticaret Kanunu'nda[13] da konuya ilişkin bir hüküm bulunmaktadır. "Ruhsatsız bir şirket ile onun bu durumunu bilerek yapılan sigorta sözleşmeleri hakkında Türk Borçlar Kanunu'nun 604 ve 605 inci maddeleri uygulanır" (TTK. m. 1401/2). 6762 sayılı Ticaret Kanunu[14] döneminde de aynı esasın geçerli olduğu eklenmelidir (ETK. m. 1263). Kat Mülkiyeti Kanunu'nda[15] da, "kendi bağımsız bölümünü randevu evi veya kumarhane veya benzeri yer olarak kullanmak suretiyle ahlâk ve adaba aykırı harekette bulunması" durumunda diğer kat malikleri bakımından çekilmezlik şartının gerçekleştiği farz olunmuştur (KMK. m. 25/3-c).

Ayrıca Türk Ceza Kanunu[16], Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu[17] ile Kabahatler Kanunu'nun[18] da kumar ve bahsi müeyyideye bağladığı

11 RG. 29.4.1926, S: 359; 818 sayılı Kanun.
12 RG. 19.6.1932, S. 2128; 2004 sayılı Kanun.
13 RG. 14.2.2011, S. 27846; 6102 sayılı Kanun.
14 RG. 9.7.1956, S. 9353; 6762 sayılı Kanun.
15 RG. 2.7.1965, S. 12038; 634 sayılı Kanun.
16 RG. 12.10.2004, S. 25611; 5237 sayılı Kanun
17 RG. 14.7.1934, S. 2751; 2559 sayılı Kanun.
18 RG. 31.3.2005, S. 25772; 5326 sayılı Kanun.

eklenmelidir[19]. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda[20] (m. 133/b.5), Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu'nda[21] (m. 3), Askerî Hâkimler Kanunu'nda[22] (m. 1, 22), Askerî Ceza Kanunu'nda[23] (m. 150), Futbol ve Diğer Spor Müsabakalarında Bahis ve Şans Oyunları Düzenlenmesi Hakkında Kanun'da[24], Sanal Ortamda Oynatılan Talih Oyunları Hakkında Yönetmelik'te[25], Şans Oyunları Lisansının Verilmesi Lisansa Konu Faaliyetlerin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik'te[26], İnternet Toplu Kullanım Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik'te[27] (m. 9), İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te[28] (m. 4), kumar ve bahis hakkında hükümler bulunmaktadır. Nihayet, Spor Müsabakalarına Dayalı Sabit İhtimalli ve Müşterek Bahis Oyunları Yönetmeliği'nde[29] ve Türkiye Futbol Federasyonu Forma ve Reklam Talimatı'nda (m. 5) da kumar ve bahisle ilgili düzenlemelere rastlanmıştır[30].

---

19 "Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama" suçu şöyledir. "Kumar oynanması için yer ve imkân sağlayan kişi, bir yıla kadar hapis ve adlî para cezası ile cezalandırılır. Çocukların kumar oynaması için yer ve imkân sağlanması halinde, verilecek ceza bir katı oranında artırılır. Bu suçtan dolayı, tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. Ceza Kanununun uygulanmasında kumar, kazanç amacıyla icra edilen ve kar ve zararın talihe bağlı olduğu oyunlardır (TCK. m. 228). "Kişilerin tek tek veya toplu olarak eğlenmesi, dinlenmesi veya konaklaması için açılan otel, motel, pansiyon, kamping ve benzeri konaklama yerleri; gazino, pavyon, meyhane, bar, birahane, içkili lokanta, taverna ve benzeri içkili yerler; sinema, kahvehane ve kıraathane; kumar ve kazanç kastı olmamak şartıyla adı ne olursa olsun bilgi ve maharet artırıcı veya zekâ geliştirici nitelikteki elektronik oyun alet ve makinelerinin, video ve televizyon oyunlarının içerisinde bulunduğu elektronik oyun yerleri; internet kafeler ve benzeri yerler umuma açık istirahat ve eğlence yeri sayılır (PVSK. M. 7/1). "Polisçe kat'i delil elde edilmesi halinde, kumar oynanan umumî ve umuma açık yerler ile her çeşit özel ve resmi kurum ve kuruluşlara ait lokaller … mahallin en büyük mülkî amiri tarafından otuz günü geçmemek üzere geçici süreyle faaliyetten men edilir" (PVSK. M. 8/1-A). "Kumar oynayan kişiye, yüz Türk Lirası idarî para cezası verilir. Ayrıca, kumardan elde edilen gelire el konularak mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilir. Bu kabahat dolayısıyla idarî para cezasına ve el koymaya kolluk görevlileri, mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülkî amir karar verir" (KK. m. 34).

20 RG. 17.12.2004, S. 25673;5271 sayılı Kanun.

21 RG. 22.07.1966, S. 12355; 772 sayılı Kanun.

22 RG. 26.10.1963, S. 11541 Mükerrer; 357 sayılı Kanun.

23 RG. 15.6.1930, S. 1520; 1632 sayılı Kanun.

24 RG. 9.5.1959, S. 10201; 7258 sayılı Kanun.

25 RG. 14.03.2006, S. 26108.

26 RG. 15.10.2008, S. 27025.

27 RG. 01.11.2007, S. 26687.

28 RG. 30.11.2007, S. 26716.

29 RG. 28.2.2009, S. 27155.

30 Ayrıntılı mevzuat taraması için bkz. *Eralp Ö.*, Sanal Kumar, 24.1.2013 tarihinde http://www.ozgureralp.av.tr/makaleler/sanalkumar.html adresinden erişildi.

## III. ÖZEL HUKUK DOKTRİNİN AKTARILMASI

Kumar ve bahis kaynaklı borçların eksik (tabii) borç teşkil ettiği herkesçe kabul edilmektedir[31]. "Kanun koyucu, sosyal ve ahlâki yönlerden zararları olan kumar ve bahis için hükümsüzlük müeyyidesi öngörmemiş; kumar ve bahis borcuna ilişkin ifanın geçerli olması esasını benimsemiştir"[32]. Doktrindeki bir görüş, kumar ve bahis borcunu, doğuştan-geçici-sonradan tabii borçlar arasında, doğuştan tabii borç kısmına dâhil etmektedir[33]. Diğer bir görüşe göre, kumar borcu, dar anlamda tabii borçlar çatısı altında değerlendirilmelidir[34]. Nihayet, gerçekte borç doğurmadığı ve sadece etkileri bakımından gerçek an-

---

31 *Feyzioğlu*, s. 169.
*Zevkliler A./Ertaş Ş./Havutcu A./Aydoğdu M./Cumalıoğlu E.*, Borçlar Hukuku, İzmir, 2013, s. 51.
*Tekinay S. S./Akman S./Burcuoğlu H./Altop A.*, Tekinay Borçlar Hukuku, İstanbul, 1993, s. 27.
*Yücer İ.*, Yenileme (Tecdit, DEÜHFD, Y. 2007, C. 9, S.1, s. 233-260, s. 240; 21.2.2013 tarihinde http://web.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/DergiMiz9-1/iyucer.pdf adresinden erişildi.
*Erçin F.*, Yargıtay Kararları Işığında Tacirlerin Ahlâka Aykırı Cezai Şartın İptalini ve Tenkisini İsteyebilmeleri, İstanbul, 2011; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.
*Necip B.*, Kumar ve Bahisten Doğan Borçlar, İÜMHD, Ocak-Şubat 1958, s. 7-15, 13.11.2012 tarihinde http://www.iudergi.com/tr/index.php/hukukmukayese/article/view/3342/2931 adresinden erişildi.
*Guhl T.*, Eksik Borcun Mahiyeti (2. Borç), Çeviren: *Gözübüyük P.*, İÜHFM, Y. 1958, S. Temmuz-Ağustos, s. 159-161, 21.11.2012 tarihinde http://www.iudergi.com/tr/index.php/hukukmukayese/article/view/3390/2994 adresinden erişildi.
*Necip B.*, Cezai Şart, s. 37-128, s. 70, Ahmet Esat Arsebük'ün Aziz Hatırasına Armağan, Ankara, 1958, 21.11.2012 tarihinde http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/390.pdfadresinden erişildi.
*Yılmaz M.*, Yargıtay Kararları Çerçevesinde Kıymetli Evrakta Şahsi Defiler, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Isparta, 2007, s. 56, 21.11.2012 tarihinde http://eprints.sdu.edu.tr/444/1/TS00598.pdf adresinden erişildi.
*Uyar T.*, Karşılıksız Çek Çekmek (Keşide Etmek) Suçu, ABD, Y. 1987, S. 5-6, s. 671-683, s. 673, 21.11.2012 tarihinde http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/1987-5/3.pdf adresinden erişildi.
*Hatemi H./Gökyayla E.*, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, İstanbul, 2012, s. 22.
*Nomer N. H.*, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, İstanbul, 2012, s. 16.
*Reisoğlu S.*, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 23. Bası, İstanbul, 2012, s. 38.
*Antalya G.*, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, İstanbul, 2012, s. 25.
*Oğuzman/Barlas*, s. 143.
*Kılıçoğlu*, s. 33-34. *Eren*, s. 89.

32 *Yavuz/Özen/Acar*, s. 719.

33 *Feyzioğlu*, s. 43, 44. Aynı yönde bkz. *Eren*, s. 89-95; *Antalya*, s. 24, 25.

34 *Oğuzman M. K./Öz T.*, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 10. Baskı, İstanbul, 2012, s. 19.

lamda eksik borçları andırdığı için kumar borcunu eksik borç benzeri sayan görüşe de yer verilmelidir[35].

Kumar ve bahis sözleşmesi, amacı bakımından, talih ve tesadüfe bağlı sözleşmeler (*contrats aléatoires*) grubunda yer alır. Diğer bir deyişle, hüküm ve sonuçları az çok talih ve tesadüfe bağlı sözleşmeler grubunda, sigorta, yaşam boyunca gelir ve ölünceye kadar bakma yanı sıra, kumar ve bahis de yer almaktadır[36]. "Talih ve tesadüfün beklenen menfaatin tam olarak gerçekleşmesinde başat (baskın) rol oynadığı sözleşmeler" arasında, kumar ve bahis, ölünceye kadar bakma ve ömür boyu gelir sözleşmeleri yer alır[37].

Gerek kumar, gerek bahis, "her iki hâlde de, taraflar arasında borç ilişkisi vardır. Ancak burada kişilerin emek ortaya koymadan haksız kazanç sağlamaları söz konusudur. Kazanan taraf emeksiz olarak kazanç elde etmekte; diğer taraf ise, çoğu zaman kendisi için ekonomik yıkıma yol açacak nitelikte sömürülmektedir"[38]. Kumarda, tanımı gereği, eğlenmek, kazanç sağlamak yahut fikrî bedenî ustalıkları geliştirmek amaçları bulunabilir. Kanun koyucu, kumar ve bahis borcunu, eksik borç kabul etmekle, emeksiz kazancı kınamak istemiştir[39].

---

35 *Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop*, s. 24.

36 *Zevkliler A./Gökyayla E. K.*, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 11. Baskı, Ankara, 2010, s. 25.
*Tandoğan H.*, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. I, İstanbul, 2008, s. 6.
*Saymen F. H./Elbir H. K.*, Türk Borçlar Hukuku, Umumî Hükümler, C. I, İstanbul, 1958, s. 30.
*Yavuz/Özen/Acar*, s. 8.
*Aral F./Ayrancı H.*, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 9. Baskı, Ankara, 2012, s. 49.
*Olgaç S.*, Ömür Boyunca Gelir, Ölünceye Kadar Bakma Akdi, Ankara, 1978, s. 11, 12
Tarhan M., Ölünceye Kadar Bakma Akdi Hakkında Toplu Bir Tetkik, Ankara, 1949, s. 9.
*Akartepe A.*, Türk Hukukuna Göre Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmesi, İstanbul, 2005, s. 31.
*Dündar M.*, Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 29, 15.2.2013 tarihinde http://www.belgeler.com/blg/tcc/lnceye-kadar-bakma-szlemesi-contact-maintanence-for-life adresinden erişildi.
*Nursel E.*, Roma ve Türk Hukuku'nda Vedia Sözleşmesi, Ankara, 2008, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, s. 18; 21.11.2012 tarihinde http://tr.scribd.com/doc/78092097/16/a-Kumar-Ve-Bahis adresinden erişildi.
*Korkmaz T.*, Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmesi, Ankara, 2008, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, s. 5, 21.11.2012 tarihinde http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5385/6033.pdf adresinden erişildi.

37 *Gümüş A. M.*, Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, C. I, İstanbul, 2012, s. 3.

38 *Kılıçoğlu*, s. 33-34.

39 *Eren*, s. 89.

Kumar borcunda, borçlu "ödemeye yanaşmazsa zorla ödettirilmesi yoluna gidilemez. Bu nedenledir ki "kumar borcu namus borcu deyimi" yaygın olarak kullanılır. Yani ödeme işi borçlunun insafına kalmıştır"[40].

Eksik borçların mahiyeti doktrinde şu şekilde sıralanmıştır: "icra vasfı bazen lüzumsuzdur; borç muhtevası ahlâka aykırı ise; diğer hâller genel olarak iktisadî alana ilişkindir". Ahlâkın emreylediği ödevler ve sosyal icaplar birinci nevidendir. Meselâ bahşiş verilmesi veya babanın tanımadığı çocuğuna bakması icra vasfının lüzumsuzluğuna örnek teşkil etmektedir. Bununla beraber hukuk bu muameleyi himaye eder; ifasını geçerli sayar. "Borç muhtevası ahlâka aykırı ise hükümsüzdür. Boşanmaya rızayı sağlamak için bir miktar para vaadi, adaba ahlâka aykırıdır. Aynı surette, mirasın hile ile ele geçirilmesine yardım edecek bir kimseye ücret tespit eden anlaşma da batıldır. Bu anlaşma ile hiçbir alacak meydana gelemez. Bununla beraber, bu neviden taahhütler ifa edilirse, geri isteme bahse konu olamaz. Zira haksız veya ahlâka adaba aykırı bir gayeye ulaşmak üzere edimde bulunan kimse himayeye layık değildir". Sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulama alanı bulur. Kumar ve bahis, İsviçre kantonlarının bazılarında alkollü içki satışından doğan semen alacağı, kumar teşkil eden vade farklı satışlar, iktisadi gereklerden ötürü eksik borç sayılmıştır. Kumarı ortaya koyan işaretler, alacaklı ile borçlu arasında mesleki münasebetin olmaması, oyuncunun imkânları ile normal olarak sezilebilen zararlar arasında oransızlık olması, borsa ve hava muamelelerinde, bunların neticelerinin kestirilememesidir[41].

"Kumardan doğan sözde borç ifa edilince, sözde alacaklı bakımından hukukileşen bir iktisap sebebi hâlini almaktadır". Burada yalnız dava edilebilme niteliği değil, alacağın kendisi de bulunmamaktadır. "Kumar ve bahis, ifa şartı ile sadece bir iktisap sebebi olarak kabul edilmesi için, bunlardan mutlaka bir alacak hakkı doğmuş olmasına ihtiyaç yoktur"[42].

Başka bir görüşe göre, metin bakımından Türk ve İsviçre borçlar kanunları arasında fark olsa da, uygulama bu farkı ortadan kaldıra-

40 *Zevkliler/Ertaş/Havutcu/Aydoğdu/Cumalıoğlu*, s. 51.
41 *Guhl*, s. 159, 160, 161.
42 *Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop*, s. 27.

cak şekilde gelişmiştir. 818 sayılı Borçlar Kanunu'ndaki, alacak hakkı doğurmayacağı ifadesi isabetli değildir. Demek istenilen dava edilemeyeceği, yani eksik borç olduğudur. Kumar ve bahisten doğan borçların eksik borç olarak düzenlenmesinin sebebi, taraflar arasında gerçekleşen malvarlığı değişiminin iktisadî bakımdan lüzumsuz, faydasız ve gayri makul oluşudur. Burada servet değişimi kaybeden taraf için çok zaman tehlikeli ve meşum zararlar doğurabilir. Kazanan taraf için de ahlâki bakımdan tamamen meşru bir kazanç sayılamaz. Bununla beraber, kumar ve bahis borcunun ahlâka ve adaba aykırı olduğu da iddia edilemez. Eğer öyle olsaydı, Borçlar Kanunu'nun 20'inci maddesine göre batıl sayılırdı; isteyerek olsa bile, ödenmiş olan şey geri istenebilirdi. Kumar ve bahissin eksik borç olarak düzenlenmesindeki mülahaza kamu düzenidir. Hâkim bu ciheti resen nazara almalıdır. Kumar ve bahis borcunun tahsili için yapılan icra takibinden kurtulmak mümkündür. Kumar ve bahis def'inin ileri sürülmesi, hüsnüniyet kaidelerine aykırı düşmez, hakkın kötüye kullanılması vasfını iktisap etmez[43].

Diğer bir görüşe göre, kanun koyucu, kumar ve bahsi, sosyal ve ahlâki yönlerden zararlı bulmaktadır. Ancak kumar ve bahis için hükümsüzlük müeyyidesi öngörmemiştir. Bu borca ilişkin ifanın geçerli olması esasını benimsemiştir. Kumar ve bahis borcunun eksikliği savunması, defi değil, itiraz teşkil eder. Hâkim tarafından resen dikkate alınır. Bu savunma kural olarak hakkın kötüye kullanılması sayılmaz[44].

Yukarıda anılan görüşlere paralel başka görüşler şöyle aktarılabilir. İsviçre doktrininde bir kısım hukukçular, kanun koyucunun maksadını iyi ifade etmediğini; çünkü eğer ortada bir alacak yoksa bunun ifasından da bahsedilemeyeceğini ileri sürmüştür[45]. Diğer taraftan, kumar ve bahis borcuna kefil olmanın hükümsüz olacağı umumiyetle kabul edilmektedir[46]. İBK 502 son fıkra da ise, kumar ve bahis borcu

---

43 *Necip*, s. 8, 10, 11. Kumar ve bahsin temelinde kamu düzeni bulunduğu; ancak bu iddianın def'i teşkil ettiği yönünde bkz. *Feyzioğlu*, s. 49.

44 *Yavuz C.*, Türk Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, 4. Baskı, İstanbul, 1996, s. 831. Aynı yönde bkz. *Yavuz/Özen/Acar*, s. 719.

45 *Oser/Schönenberger,* Kommentar zum Obligationenrecht, 3'üncü kısım, Zürich, 1945, m. 513, no. 48; *Becker,* Obligationenrecht,, II, Abteilung, Bern, 1934, m. 513, no. 3; *Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop*, s. 27'den naklen.

46 Oser/Schönenberger Art 492 N. 34, BGE 18 s. 283; *Reisoğlu S.*, Kefalet Kavramı ve Muteberlik Şartları, s. 327-392, s. 348, dpn. 80'den naklen, 21.11.2012 tarihinde

için kefil olunabileceği; ancak bilerek taahhüt altına girmesi halinde dahi, kefilin asıl borçluya ait def›ileri ileri sürebileceği hükme bağlanmıştır[47].

"Eksik borçların yenilenip yenilenemeyeceği tartışmalıdır. Bu durumda, bu borçların ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Her şeyden önce, kumar ve bahisten doğan borçlar yenilenemez. Kumar ve bahisten doğan borçların yenilenebileceği iddia edilse de, bu durumda ortaya çıkan borcun yine eksik bir borç niteliğinde olacağı kuskusuzdur"[48].

"Doğumu itibariyle eksik olan borçlardan birisi kumar ve bahis borcudur. Gerçi kumar ve bahis veya onlara benzer muamelelerden doğan borçlar bizatihi ahlâka aykırı sayılmamaktadırlar. Fakat hukuk, tarafların mamelek durumları için tehlike teşkil eden kumar borçlarını iktisat prensiplerine aykırılık dolayısıyla himayeye lâyık görmemekte ve bu sebeple işbu borçları dâva hakkı ile teyit eylememektedir"[49]

"Kanun vazıhınca, fert ve cemiyet selâmeti bakımından şayanı tecviz olmayan kumar ve bahsi tamamıyla menetmek; hukukî ve cezaî bakımlardan mutlak bir hükümsüzlüğe ve pek ağır cezalara maruz bırakmak da mümkün olamazdı. Çünkü kumar oynamak ve bahis tutmak, muayyen derecesi ile nihayet bir ihtiyaçtır. Halk tabakasının hemen her sınıfında, çeşitli şekil ve isimler altında, istenen ve aranan bir veçhesi vardır. Alakadarlarca, neticelerine şayanı hayret bir sadakatle katlanmak mutat olmuştur. Gerçekten de umumî manası ile bir zevke, bir eğlenceye cevap verdiği; zihnî yorgunlukları, fikri gelişmeleri, ruhî ihtiyaçları tatmin ve teşvik eden manasını muhafaza ettiği müddetçe (Oyun), bugün dahi tabiî ve zarurî mahiyetini taşımakta devam edecektir"[50].

Kumar ve bahis durumunda, "kambiyo senedinin bedelsizliği söz konusudur. Çünkü senedin düzenlenmesine neden olan temel ilişki,

---

http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1962-19-01-04/AUHF-1962-19-01-04-Reisoglu.pdf adresinden erişildi.

47 *Reisoğlu*, Kefalet, s. 348..

48 *Yücer*, s. 240.

49 *Bilge*, Cezai Şart, s. 70.

50 *Feyzioğlu*, s. 130, 131. Bugün için "kumar borcunun ödenmesi gerektiği konusunda toplumda yerleşmiş bir görüş vardır" yönünde bkz. *Tahiroğlu B./Erdoğmuş B.*, Roma Hukuku Meseleleri, İstanbul, 2010, s. 12.

hukuken geçersizdir ve dava edilebilir bir hak bahşetmez (eksik borç). Kumar ve bahis borcu olan kişiye daimi bir defi hakkı tanınmıştır. Temel borç ilişkisinin kumar ve bahis nedeniyle sakat olduğu durumlarda, kambiyo senedinin de geçersiz olacağının kabulü gerekir. Senedin kumar ve bahis borcu için düzenlendiği iyiniyetli hamile karşı öne sürülemez. Burada senedin hükümsüzlüğüne ilişkin nispi bir def'i söz konusudur"[51]. Aynı yönde başka bir görüşe göre, senedin kumar ve bahis için düzenlenmiş olduğu hususu, senedin hükümsüzlüğünü gerektiren bir def'idir. Ancak bu gerçek, kıymetli evrak hukukunda imzaların bağımsızlığı kuralına göre yorumlanır[52].

Bu görüşlere karşılık, kumarın ahlâka aykırı olduğu da ileri sürülmüştür. Kumar borcunun eksik borç saymaktaki düşüncenin, ahlâk vazifesi (TBK. m. 78/2) temeline değil; *condictio* (TBK. m. 81) temeline dayanır. Kumar borcunda, eksik borçtan değil de; *condictio* engelinden bahsedilmelidir ki, kumar teşvik edilmiş olmasın[53].

Doktrinde, borcun kaynağında kumar ve bahis bulunduğunu ispat hakkında da açıklamalar bulunmaktadır. İlk görüş, ispatta tanıktan yararlanılamayacağı yönündedir. Kumar ve bahsin ispatı, yazılı delille yapılmalıdır; tanık dinletilemez. Ancak dava konusu kumar borcu, ceza hukuku bakımından suç teşkil ediyorsa, karşı tarafa yemin teklif edebilir. **Eğer suç teşkil etmiyorsa yemin teklif edemez**[54]. Kumar ve bahis için verilen senet usul hukuku bakımından şahsî def'i teşkil etmektedir. Kural olarak kumar veya bahsin mevcudiyetini iddia eden bu iddiasını kanıtlamalıdır. Ancak senede karşı senetle ispat mecburiyeti tanıkla ispatın önüne geçebilir[55].

---

51 *Türk A.*, Kambiyo Senedi Borçlusu Tarafından Açılan Bedelsizliğe ve Hükümsüzlüğe Dayalı Menfi Tespit Davalarının Gösterdiği Özellikler, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

52 *Uyar T.*, Takip Hukuku'nda Nafaka Borcunu Ödememe Suçu, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir. Aynı makale için ayrıca bkz. http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2010-90-651.pdf. Aynı yönde bkz. *Arslan İ.*, Kambiyo Senetlerinde Geçersizlik Def'ileri, prg. B.1.; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

53 *Hatemi/Gökyayla*, s. 22.

54 *Uyar T.*, Olumsuz Tespit Davalarında Kanıtlar, ABD, Y. 1985, S. 5-6, s. 714-737, s. 730, 731, 21.11.2012 tarihinde http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/1985-5-6/6.pdf adresinden erişildi.

55 *Yılmaz*, s. 58.

İkinci görüşe göre, senetle ispat kuralı, kumar ve bahis iddiası için geçerli değildir. Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nın 591'inci maddesine göre, "kumar veya bahisten doğan bir borca kefalette kefil, borcun bu niteliğini bilmiş olsa bile, asıl borçlunun sahip olduğu def'ileri ileri sürebilir**.** Anılan hüküm, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 497'inci maddesinden farklı olarak dört fıkradan oluşmaktadır. Maddenin hazırlanmasında doğrudan doğruya İsviçre Borçlar Kanunu'nun 502'inci maddesinden yararlanılmıştır. Kefilin asıl borçluya ait defileri ileri sürme hakkı düzenlenmiştir. Asıl borçlunun mirasçılarına ait olan def'ileri alacaklıya karşıya ileri sürebileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca birinci fıkrada, asıl borçluya ait savunma imkânlarını kefilin ileri sürmesinin bir hak olduğu kadar zorunluluk olduğuna vurgu yapılarak kefile, def'i ve itirazları ileri sürme konusunda bir külfet yüklemiştir"[56]. "Kumar ya da bahis borcu için senet düzenleyen (imzalayan) borçlunun, halk arasındaki anlayışa göre, aynı zamanda namus borcu sayılan, bu borç için verdiği senet karşılığında alacaklıdan senedin kumar borcu için düzenlendiği konusunda bir yazılı belge alması mümkün olmadığından, davacı, borçlunun, senedin kumar ya da bahis borcu için düzenlendiği iddiasını tanıkla ispat edebilmesi daha doğru olur. Aksi takdirde, aslında tabii (eksik) borç olan kumar borcunun ispatı hiçbir zaman mümkün olmaz"[57].

## IV. İÇTİHATLARIN İNCELENMESİ

Yargıtay'ın konuya ilişkin içtihatları, maddî hukuktan ziyade, usul hukuku boyutu üzerinden ilerlemiştir. Özellikle, senedin kumar için düzenlendiği iddiasının, öncelikle def'i mi, yoksa itiraz mı teşkil ettiği; ayrıca tanıkla ispatının mümkün olup olmadığı tartışılmıştır. Yargıtay'a göre, senedin kumar için düzenlendiği iddiası, bir yandan

---

56 *Canbolat F.*, Kefilin Savunma İmkânlarının Borçlar Kanunu'nda Düzenleniş Şekli ve Borçlar Kanunu Tasarısı'nda Getirilen Yenilikler, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir. Aynı yönde bkz. *Grassinger Elçin G.*, Kefil İle Asıl Borçlu Arasındaki Hukukî İlişki, İHFM, Y. 1996, C. 55, S. 1-2, s. 389-412, s. 403; 21.2.2013 tarihinde http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/hukukmecmua/article/view/4038/3636 adresinden erişildi.

57 *Uyar T.*, Olumsuz Tespit Davalarında Kanıtlar, ABD, Y. 1985, S. 5-6, s. 714-737, s. 730, 731, 21.11.2012 tarihinde http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/1985-5-6/6.pdf adresinden erişildi.

kamu düzenini yakından ilgilendirmektedir; diğer yandan, bu iddiada senede karşı senetle ispat zorunluluğu geçerlidir. Aşağıda, elde edilen ilke içtihatlar sırayla aktarılmıştır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, kumar (savurganlık ve kötü yönetim) nedeniyle kısıtlanmış olan bir kişinin, art arda tarihlerde keşide ettiği çek ve bonoların, gerçekten kumar ve bahis kaynaklı olabileceğini; bu durum dikkate alınmadan hüküm kurulmasının bozma sebebi sayıldığını içtihat etmiştir. Kumar ve bahis borcunun eksikliği savunması, def'i niteliğinde değil, itiraz niteliğindedir. Hâkim tarafından re'sen dikkate alınır. "Kumar oynayan veya bahis eden kimse tarafından imza edilmiş adi senet veya kambiyo senedi üçüncü şahsa devredilmiş olsa dâhi bunlara dayanılarak hak talep edilemez"[58].

"818 sayılı Borçlar Kanunu'nun kumar ve bahis borcu ile ilgili 505'inci maddesinin ilk fıkrasından açıkça anlaşıldığı gibi, kumar ve bahis borcu için düzenlenmiş bir kıymetli evrak bakımından keyfiyeti bilmeyen iyi niyetli hamiller korunmuş bulunmaktadır. Bu durum karşısında maddenin ilk cümlesindeki "kambiyo senedi üçüncü bir şahsa devredilmiş olsa bile bunlara müsteniden hiç kimsenin hak talep edemeyeceği" yolundaki hükmü, senedin bu nedenle düzenlendiğini bilen kimseler için sevk edildiği şeklinde anlaşılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Şu hâlde, kambiyo senedinin kumar ve bahis borcu için düzenlenmiş olduğunu bilen ve sonradan bunu ciro yolu ile devralıp, hamil durumuna geçen kişiye karşı senet keşidecisi, bu kişisel def`ini, 6762 sayılı Ticaret Kanunu'nun 599'uncu maddesinin 1'inci fıkrasındaki bile bile keşidecinin zararına hareket etmiş olma koşulu aranmaksızın ileri sürebilir. İyiniyetli kıymetli evrak hamilinin haklarının kumar ve bahis borçlarından dolayı düzenlenen kambiyo senetlerinde de korunması gerektiği dairemizce de kabul edildiği gibi, doktrinde de bu görüş aynen benimsenip, savunulmaktadır. Bu genel açıklamaların ışığında dava konusu olaya dönüldüğünde, davalılardan bono hamili M'nin söz konusu bononun kumar borcu için düzenlendiğini bildiği, davacı tarafından dava dilekçesinde ileri sürülmediği gibi, dinlettiği

58 Yarg. HGK., T. 27.1.2010, 2010/19-6 E., 2010/36 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=8724 adresinden erişildi. Ayrıca bkz. İBD, C: 85, S. 3, Y. 2011, s. 143-146; 21.11.2012 tarihinde http://www.istanbulbarosu.org.tr/proje/dergi/3/index.html#/161/zoomed adresinden erişildi. Aynı içtihat için bkz. *Reisoğlu*, s. 38, dpn. 6.

tanıklar da bu yolda bir açıklamada bulunmamışlardır. Ceza dosyasında ise senet hamili mümeyyiz davalı hakkında kamu davası açılmadığı gibi keyfiyeti bildiği yolunda hiçbir delil bulunmamaktadır. Bu durum karşısında iyiniyetli hamil sıfatı taşıyan davalı M hakkındaki davanın reddine karar verilmesi gerekirken, yukarıda açıklanan ilkelere ters düşen mahkeme kararının bozulması gerekmiştir"[59].

"Bono, mücerret borç ikrarıdır. O hâlde, bono borçlusunun ilk önce bonodaki borç ikrarının sebebinin kumar veya bahis olduğunu ispat etmesi gerekir; bu ise, tanıkla ispat edilemez. Ancak senet (kesin delil) ile ispat edilebilir. Aksi hâlde, yani bononun kumar veya bahis borcu için düzenlendiği iddiasının tanıkla ispat edilebileceğinin kabulü durumunda bono emniyeti kalmaz; her bononun, kumar veya bahis borcu için verildiği yalancı tanıklarla ispat edilerek iptali sağlanabilir. Bu ise, hem Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 290'ıncı maddesi hükmüne, hem de bono emniyetine aykırı düşer"[60]. Aynı yönde bir başka içtihada göre, bononun veya sair kıymetli evrakın ve diğer adi senetlerin kumar ve bahis için düzenlendiği iddiası tanıkla ispat edilemez[61].

"Davalı da senetteki temel borç ilişkini kumar borcuna dayandırmıştır. Uyuşmazlık kumar borcundan kaynaklanmaktadır. Mahkemenin kabulü de bu doğrultudadır. Kumar ve bahis eksik (tabii) borç doğuran akitlerdendir. Kumar ve bahis borcunun eksikliği savunması bir defi değil, bir itiraz oluşturur. Varlığı yargıç tarafından görevinden ötürü dikkate alınır. Böyle bir savunmayı ortaya atmak da hakkın kötüye kullanılması sayılmaz. Bu husus kamu düzenine ilişkin olup, 818

---

59 Yarg. 11. HD., T. 10.7.1985, E. 1985/4210, K. 1985/4420; 21.2.2013 tarihinde http://www.kararevi.com/karars/685024_yargitay-11-hukuk-dairesi-e-1985-4210-k-1985-4420 adresinden erişildi.

60 Yarg. 19. HD., T. 9.5.2006, 2006/2181 E., 2006/5137 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_19_Hukuk_Dairesi_2006-2181.php adresinden erişildi.

61 Yarg. 19. HD., T. 9.5.2006, E. 2006/2181, K. 2006/5137; *Nomer*, s. 16. Aynı yönde Hukuk Genel Kurul kararı için bkz. Yarg. HGK., T. 27.1.2010, 2010/19-6 E., 2010/36 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=8724 adresinden erişildi. Hukuk Genel Kurulu kararından önce aksi yönde kararlar için bkz. Yarg. 19. HD., T. 7.2.2000, E. 2000/622, K. 2000/733; Yarg. 19. HD., T. 4.6.1998, E. 1998/2985, K. 1998/3975; Yarg. 19. HD. T. 17.2.1998, E. 1998/8519, K. 1998/997; 21.2.2013 tarihinde http://www.myicra.com/makale/talihuyar/29.htm adresinden erişildi.

sayılı Borçlar Kanunu'nun 20'inci maddesinin 1'inci fıkrası ve 504'üncü maddesi hükmüne göre kumar için bilerek yapılan avanslar ve ödünç verilen akçeler alacak tevlit etmez. Çek bir ödeme vasıtası olup, mücerret borç ikrarını havi bir vesika değildir. Davaya konu çek kumar borcu karşılığı düzenlendiğine göre, davacı buna müsteniden hiçbir hak talep edemez. O nedenle, mahkemece davacının davasının reddine karar verilmesi gerekirken, aksi düşüncelerle yazılı şeklide tahsile karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirir"[62].

"Mahkemenin, kumarhanede alınan fiş bedelinden davacının borcu sebebiyle bonolar verilmiş olmasına dayanarak davayı reddetmesi hususuna gelince; 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 504'üncü maddesi gereğince kumar için bilerek yapılan avanslar ve ödünç verilen akçeler bir alacak hakkı tevlit etmediğinden, talep ve dava konusu yapılamaz. Böyle bir borç için kambiyo senedi tanzimi de lehtarına bir talep hakkı vermez"[63].

## V. *DE LEGE FERENDA* DÜŞÜNCELERİN AÇIKLANMASI

Kumar ve bahis konusu, mevzuatımızda, hukuk ilminin farklı alanlarına ait kaynaklara serpiştirilerek düzenlenmiştir. Kanun koyucunun kumar ve bahsi bu şekilde düzenlemesi, çok disiplinli (*inter discipline*) bakış açısı ve bütünsel bir muhakeme gerektirmektedir.

Yukarıda "*de lege lata*'nın sunulması" başlığı altında ayrıntılı aktarıldığı üzere, kumar borcu özel hukukta, eksik borç sayılmakta; ceza hukukunda kumar oynatmak suç teşkil etmekte; askeri ceza ve spor hukuklarında açıkça ahlâka aykırı olarak değerlendirilmektedir. Hâkimlik ve savcılık gibi onurlu meslek dallarında, kumar oynamak iş disiplin ve şerefine aykırı mütalaa edilmektedir. Internet ortamına ilişkin kanun ve yönetmeliklerle, sanal ortamda kumar, bazı açılardan kaldırılmaya, bazı açılardan yalnızca düzenlenmeye çalışılmaktadır[64].

---

62 Yarg. 13. HD., T. 30.12.2005, 2005/11359 E., 2005/19434 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=6190 adresinden erişildi.

63 Yarg., 11. HD., T.11.12.1975, 1975/4386 E., 1975/7286 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.kararevi.com/karars/684455_yargitay-11-hukuk-dairesi-e-1975-4386-k-1975-7286 adresinden erişildi.

64 İlgili kanunların ayrıntılı incelenmesi ve aktarılması için bu makalenin "*de lege lata*'nın sunulması" başlıklı bölümüne bakınız.

"İçtihatların incelenmesi" bölümünde tespit edildiği üzere, Yargıtay, hem 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 20'inci maddesinin 1'inci fıkrasından, hem de aynı kanunun 504 ve devamı hükümlerinden ortaklaşa yararlanmaktadır[65]. Bu tarz hukuk tekniğine aykırıdır. Zira Türk Borçlar Kanunu'nun 27'inci maddesinde hükümsüzlük yaptırımı bulunmaktadır. Buna karşılık, aynı kanunun 604 ve devamı hükümlerinde eksik borç düzenlemesi, dolayısıyla ifanın geçerli kabul edilmesi söz konusudur. Aynı içtihatta, bu ikisinden birlikte yararlanılması tezatlık teşkil etmektedir.

Diğer taraftan, Yargıtay'ın, adi senet veya kıymetli evrakın, kumar borcu karşılığında düzenlendiğini ispat etme faaliyetini, senetle ispat kuralına bağlaması da isabetli bir yaklaşım değildir[66]. Senetle ispat kuralını kumar borcuna sirayet ettiren 27.1.2010 tarihli Hukuk Genel Kurulu kararının, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra değişip değişmeyeceği gözlenmelidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda, "İşin niteliğine ve tarafların durumlarına göre, senede bağlanmaması teamül olarak yerleşmiş bulunan hukukî işlemler" söz konusu olunca, tanık dinlenmesine izin verilmiştir (HMK. m. 203/1-b). Esas olan kumar borcunun senede bağlanmamasıdır. Anılan hükmün kumar borcuna uygulanması suretiyle, kumarın ispatı senetle ispat kuralından kurtarılabilir. Kaldı ki, kumar, gerçekte borcun saikidir; çoğunlukla doğrudan vakıaya tekabül eder. Kumar vakıasının senetle ispatlanmasını beklemek, ispat faaliyetini imkânsızlaştırmakta veya aşırı güçleştirmektedir.

"Özel hukuk doktrinin aktarılması" başlığı altında ayrıntılı irdelendiği üzere, Türk Hukuku'nda güncel eserlerde, konunun, ahlâka uygunluk veya aykırılık boyutu değerlendirilmemekte; yalnızca eksik borç nitelemesiyle yetinilmektedir. Buna karşılık, Necip ve Feyzioğlu'nun konuya özel monografilerinde, kumarın ahlâka aykırı

---

65 Yarg. 13. HD., T. 30.12.2005, 2005/11359 E., 2005/19434 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=6190 adresinden erişildi.

66 Yarg. 19. HD., T. 9.5.2006, 2006/2181 E., 2006/5137 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_19_Hukuk_Dairesi_2006-2181.php adresinden erişildi.
Yarg. 19. HD., T. 9.5.2006, E. 2006/2181, K. 2006/5137; *Nomer*, s. 16.
Hukuk Genel Kurul kararı için bkz. Yarg. HGK., T. 27.1.2010, 2010/19-6 E., 2010/36 K.; 21.11.2012 tarihinde http://www.turkhukuksitesi.com/serh.php?did=8724 adresinden erişildi.

olmadığı; aksine bütün halk katmanlarında sosyal bir ihtiyaç olduğu yönünde görüş beyan edilmiştir[67]. Zevkliler ve Tahiroğlu ise, kumar borcunun ödenmesinin toplumda yerleşmiş bir kural olduğu sonucuna varmıştır[68].

Kumar ve bahisten doğan borcun, eksik borç yerine, hükümsüz olarak nitelendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Sorunun çözümü, kumar ve bahsin, ahlâka, kamu düzenine ve/veya emredici hukuk kurallarına aykırı olup olmadığı noktasında gizlidir. Eğer kumarın, ahlâka, kamu düzenine ve/veya emredici hukuk kuralına aykırı olduğu sonucuna ulaşılabilirse, *de lege ferenda* kumar ve bahisten doğan borçların eksik borç olarak düzenlenmesinin yerinde olmadığı; eksik borç düzenlemesinin kaldırılması gerektiği; yeni düzenlemede, idarî izinle işleyen piyangolar haricinde, kumar ve bahis borcunun, Türk Borçlar Kanunu'nun 27'inci maddesinin emrine uygun olarak hükümsüz sayılması gerektiği iddia edilebilir.

Sosyal kurallar hukuktan ibaret değildir. Ahlâk, din[69] ile örf ve adet kuralları da, diğer sosyal kurallar çatısı altında toplumsal yaşamı,

---

67 *Feyzioğlu*, s. 130, 131. Kumarın ahlâka aykırı olmadığı yönünde bkz. *Necip*, s. 8, 10, 11.

68 *Tahiroğlu B./Erdoğmuş B.*, Roma Hukuku Meseleleri, İstanbul, 2010, s. 12. *Zevkliler/Ertaş/Havutcu/Aydoğdu/Cumalıoğlu*, s. 51.

69 İslâm hukukunun temel kaynağı Kur'an'da, Bakara sûresinin 219'uncu ve Mâide sûresinin 90 ile 91'inci ayetlerinde, kumar açıkça yasaklanmıştır. Bu ayetlere bağlı olarak, klasik fıkıh ilminde, garar ve cehalet (belirsizlik) içeren bütün sözleşmeler batıl addedilmektedir. Gerçekten, İslâm hukuk düzeni, kumar zihniyetine yabancıdır. Onun sömürüye ve sömürgeciliğe imkân tanımayan; adaletsizliğe, ferdiyetçiliğe, riba, kumar ve spekülatif işlemlere karşı olan yapısı garar içeren akitleri mevcut kapitalist düzenden dışlar.
*Tabakoğlu A.*, Bir İlim Olarak İslâm İktisadı, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Ekim 2010, S. 16, İslâm İktisadı Özel Sayısı, s. 11-34, s. 31; 8.3.2013 tarihinde http://www.islamhukuku.com/Uploads/Sayilar/islam%20hukuku%20dergisi%2016648.pdf adresinden erişildi.
*Sağlam H.*, Sigorta Sözleşmesinde Belirsizlik Var Mıdır? Sigortada Belirsizliğin Varlığı Tartışmalarının ***İslâm*** Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, 15.2.2013 tarihinde www.e-akademi.org/makaleler/hsaglam-3.htm adresinden erişildi.
*Maliki A.*, İslâm Hukukunda Ceza, Birinci Baskı, Ankara, 2002, s. 36, 37; 8.3.2013 tarihinde http://www.kalifaat.org/pdf/Ukubat.pdf adresinden erişildi.
Çalışkan İ., İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları, s. 367-397, s. 380, 381; 8.3.2013 tarihinde http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/775/9915.pdf adresinden erişildi. *Cüveycâtî Â.*, İslâm Hukukunda Sigorta ve Fâiz Hakkında Bir Risâle, Çeviren: *Ekinci B. E.*, AÜEHFD, S. 1-2, C. 4, s. 597-615; 8.3.2013 tarihinde http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/makale/2000_1_27.pdf adresinden erişildi.
*Hatemi H.*, İslâm Hukuku Dersleri, İstanbul, 2012, s. 90.

manevî yaptırımlarla düzenlemektedir. Doktrinde, gerek kamu hukukunu, gerek özel hukuku kapsayacak şekilde, kumarın *ratio legis* açıklaması kalem kalem sıralanmıştır: ahlâk beklentisi, sosyal ve ekonomik ahlâk bozulmasını (*démoralisation*) engellemek, üçüncü kişilerin ekonomik menfaatlerini koruma (satın alma olmaksızın kazanç elde etmenin engellenmesi), kamu düzeni ve devletin vergi beklentisi[70]. Doktrinde ilgili toplumun ahlâk anlayışını tespit etmenin ve bu çerçeve kavramın içini doldurmanın çok güç olduğu; çünkü genel geçer ahlâk kurallarından söz edilemeyeceği; bunların zamana ve topluma bağlı olarak değiştiği ileri sürülmüştür[71]. Gerçekten, Türk Borçlar Kanunu'nun 27'inci maddesinde anılan ahlâka aykırılık, hem emredici nitelikte yazılı olan hem de yazılı olmayan ahlâk kurallarına aykırılıktır (EBK. m. 19, 20). Yazılı olmayan genel ahlâk kuralarını teşhis etme zorluğu, kıta Avrupası'nda terkedilmeye başlanan Hristiyan ahlâkıyla veya Durkheim'ın faşist eğilimlerle lekelenen toplumsal bilinç kavramıyla giderilemez. En somut ve pozitif ölçü, anayasal ilkeler yanı sıra, doğal hukuku tamamlayan evrensel etik asgari ahlâklılık ilkeleridir[72]. Öyleyse, kumar, öncelikle anayasa ve ceza hukukları kapsamında, ayrıca doğal hukuku sarmalayan evrensel etik değerler çerçevesinde değerlendirilmeli; bu noktada, tabii borç kavramının Roma Hukuku'ndaki tarihi temelleri incelenmeli; "kumar borcu namus borcu" deyiminin gerçek manası ortaya konulmalı ve mehaz kanundaki eksik borç düzenlemesinin İsviçre'ye özel gerekçeleri araştırılmalıdır.

Anayasa'da, "devletin gençleri alkol, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alacağı" hükme bağlanmıştır (AY. m. 58/2). Hiyerarşik açıdan en üst düzeyde yer alan söz konusu Anayasa hükmü sayesinde, kanun koyucunun, kumarı, kötü alışkanlık ve cehalet olarak vasıflandırdığı görülür. Buna paralel olarak, ceza hukukunda kumarhaneler, kara para aklamanın merkezi olarak tanımlanmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda bulunan kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçu bu tanımlamaya işaret etmektedir (TCK. m. 228). Kredi açılması, vade uzatımı, kiralık kasa hizmeti, çeklerin ciro edilmesi gibi birçok finansal işlemin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan kumarhaneler, çok büyük miktarlarda nakit

70 *Mouquin*, s. 43-99.
71 *Atamer*, s. 153.
72 *Hatemi/Gökyayla*, s. 73, 74.

paranın yoğun olarak çalıştığı yerlerdir. Aklayıcılar, yüksek meblağları kumarhaneye yerleştirebilir ve parasını başka yere götüreceği tehdidiyle herhangi bir bildirim yapılmamasını sağlayabilir. Bu şekilde yatırılan para, kumarhane çekleriyle her an çekilip transfer edilebilir. Diğer taraftan, kumarhane sahiplerinin işbirliği ile kara paranın kumar kazancı olarak gösterilmesi veya bildirim limitinin üstündeki nakdin bir kerede yatırılması mümkündür. Ayrıca aklayıcı, nakit parayla oyun fişi satın alıp, oyun oynamadan veya az miktarda oynadıktan sonra kasaya giderek kendisine fişleri karşılığı çek yazılmasını talep edebilir. 1996 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kumarhanelerde yaklaşık 500 milyar dolarlık işlemin yapıldığı tespit edilmiştir[73].

Türk Ceza Kanunu'nun 228'inci maddesinin gerekçesi şöyledir. "Bu suça ilişkin düzenlemede, kumarın sosyal bakımdan ortaya koyduğu büyük tehlike ve doğurması olası facialar göz önüne alınmıştır"[74]. Bu gerekçe, kanun koyucunun, kumar mevhumunu, büyük tehlikeli ve sosyal facia doğurmaya elverişli gördüğünü ortaya koymaktadır. Nitekim suçun unsurlarından biri de hukuka aykırılıktır. Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunun hukuka aykırılık unsuru bakımından, ceza hukukunun genel esasları caridir. Bu suça mahsus hukuka uygunluk sebebi özel olarak ihdas edilmemiştir[75]. Hukuka aykırılık, "işlenen fiilin, yalnız ceza hukuku ile değil; bütün hukuk nizamı ile tezat hâlinde bulunması demektir. Hukuka aykırılık parçalanması mümkün bir mefhum değildir". Hümanist anlayışta, hukuka aykırılığın, yani fiilin aykırı düştüğü şeyin, insanlığa aykırılıktan başka bir tarafı yoktur[76]. Diğer taraftan, kumar borcunun ödenmemesi, haksız tahrik kapsamında kabul edilmemektedir[77].

---

73 *Yılmaz S.*, Kara paranın Aklanması ve Türkiye Boyutu, Kütahya, 2006, prg. 1.4.9; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir. Aynı yönde bkz. *Yılmaz S.*, Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama Suçu, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

74 Türk Ceza Kanunu'nun madde gerekçelerine 23.1.2013 tarihinde http://www.ozandoz.com/CezaKanunu.pdf adresinden erişilmiştir.

75 *Altıparmak C.*, Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu (TCK. m. 228), 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

76 *Erem F.*, Hukuka Aykırılık ve Ümanist Doktrin, Ankara, 1966, s. 13, 19.

77 *Aydın D.*, Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Haksız Tahrik, AÜHFD, Y. 2005, C. 54, S. 1, s. 225-254, s. 235; 21.2.2013 tarihinde http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2004-54-01/AUHF-2004-54-01-Aydin.pdf adresinden erişildi.

Anayasa'da kumarın cehaletle açıklanması ve devletin gençleri kumardan koruma görevini üstlenmiş olması; Türk Ceza Kanunu'nda kumar oynatmanın suç olarak tasnif edilmesi; aynı kanunun gerekçesinde, kumarın sosyal faciaya elverişli olarak nitelenmesi ve ceza hukuku doktrininde hukuka aykırılık unsurunun bütün hukuk düzenine aykırılık olarak mütalaa edilmesi hususları dikkate alındığında, kumar ve bahis, gerek özel hukuk, gerek ceza hukuku anlamında, ahlâka, kamu düzenine ve emredici hukuk kuralına aykırılığa işaret etmektedir. Demek ki, kumar ve bahsin, Türk Borçlar Kanunu'nun 27'inci maddesi bağlamında hükümsüzlük yaptırımıyla karşılanması, özel hukukun ceza hukukuyla uyumlanmasına ve büyük çerçevede hukukun yeknesaklığına hizmet etmektedir.

Hukuk tarihi bakımından, kumar ile tabii borç (*obligatio naturalis*) arasında hiçbir bağlantı bulunmamaktadır. Aksine Roma hukukunda, paraya ilişkin talih oyunu yasaktı. Hatta buna ait *stipulatio* batıl olurdu[78]. "Roma'da tabii borç kavramı, kölelerin borçları dolayısıyla çıkmıştır. Köleler hukukî işlemleri dolayısıyla, ne kölelikleri esnasında, ne de azat edildikten sonra takip edilebiliyordu". Ayrıca, aynı babanın hâkimiyeti altındaki kişilerin birbirlerinden olan alacakları ve aile evlatlarına borç verilmemesi yasağına aykırı olarak alınan ödünçler de tabii borç teşkil ediyordu. Klasik dönemin akabinde, *Iustianus* dönemine intikal eden iki tabii borç türüne daha yer vermek gerekir: şekilsiz bir anlaşmadan doğan faiz borcu ve ahlâki görevin ifası dolayısıyla verilen para[79].

Görüldüğü üzere, klasik Roma Hukuku'nda, eksik borcun iki temeli bulunmaktadır. Birincisi, kölelerin borç ifasının muteber olduğu, ancak onların dâva edilemeyeceği formülüdür. İkincisi, iyi aile evlatlarının borçları bakımından *obligatio naturalis* kabul edilmiştir. Bugün modern hukukta eksik borç kavramı, otoritenin yasaklayamadığı ve fakat alacaklının emrine de icra organlarını vermek istemediği borç konularını da kapsayacak şekilde genişlemiştir[80]. Artık dava hakkı vermeyen borç ilişkisinden doğan borç tanımı, Türk Borçlar Hukuku'nda eksik borç adı altında toplanan bütün örneklere tam olarak uymamaktadır[81].

78 *Tahiroğlu/Erdoğmuş*, Meseleler, s. 12, dpn. 12.
79 *Erdoğmuş B.*, Roma Borçlar Hukuku Dersleri, İstanbul, 2012, s. 23-25.
*Akıncı Ş.*, Roma Borçlar Hukuku, Konya, 2013, s. 9-10.
*Tahiroğlu B.*, Roma Borçlar Hukuku, İstanbul, 2012, s. 33, 34.
80 *Feyzioğlu*, s. 41, 42,170.
81 *Hatemi/Gökyayla*, s. 20.

Liberal sistemde, kumar, popülizm araçlarından birisidir. Bireylerde, içinde bulundukları kötü şartlardan kurtulmak hususunda yanlış telkin ve neticede ancak hüsran doğurur[82]. Gerçekten, toplumumuzda, kumarın her çeşidinden korunmak talep edilir[83]. Kumar oynayan, içki içen insanların kınanması, bu gibi kişilere, kız vermemek suretiyle, bunların aile kurmasına dâhi sıcak bakılmaması, yıllardır uygulanagelen toplumsal kurallardır. Örf ve adette, kumar borcu namus borcu kısaltması bulunmakta ve fakat bu kısa deyim yanlış yorumlanmaktadır. Söz konusu kısa deyim, "kumar borcu, namus borcu kadar önemlidir; mutlaka ifa edilmelidir" anlamında değildir. Aksine kumar borcu namus borcu kısaltmasının gerçek manası şöyledir: "kumar oynayan kişide namus kalmaz. Gün gelir borcu için kızını da verir, karısını da"[84]. Diğer bir deyişle, alelade örf ve adet kuralında, kumar borcu, namusa değil, namusun tam tersinin en üst noktasına işaret etmektedir.

Türk Ticaret Kanunu ile 6762 sayılı Ticaret Kanunu'nda, sigorta sözleşmesi bakımından Türk Borçlar Kanunu'nun kumar ve bahse ilişkin hükümlerine atıf yapılması, dikkat çekici bir yöntemdir (TTK. m. 1401/2; ETK. m. 1263). 6762 sayılı Ticaret Kanunu'nun 1263'üncü maddesi emredici hükümdür. Bu hükmün emredici olduğu, maddenin yazılış şeklinden ve mahiyetinden anlaşılmaktadır. Ruhsatsız sigortacı ile yapılan sigorta sözleşmelerinin kumar ve bahis hükümlerine tabi olacağını hükme bağlanmaktadır. Söz konusu maddenin konuluş gerekçesi Adliye Encümeni Mazbatasında izah edilmiştir: "bu fıkra hükmü, ruhsatnamesiz kimselerin sigorta muamelesi yapmaları ve böylece sigortalıların menfaatlerini tehlikeye düşürmeleri mahzurunu bertaraf etmek için ve sigortalıları korumak maksadıyla konulan bir hüküm olduğundan" ifadeleri kullanılmıştır[85]. Türk Ticaret Kanunu'nda da,

82 *Hatemi H.*, Liberalizm Üzerine Düşünceler, 8.3.2013 tarihinde http://dusunce.rasthaber.com/MK145_53_liberalizm-uzerine-dusunceler-.html adresinden erişildi. Aynı yönde bkz. *Hatemi*, İslam Hukuku Dersleri, s. 91.

83 *Hatemi H.*, Duanın Anlamı, e-kitap, 8.3.2013 tarihinde http://www.islamkutuphanesi.com/turkcekitap/online/duaninanlami/dua_anlami.htm#1-_Genel_açıklamalar_ adresinden erişildi.

84 Bu konuda ayrıntılı açıklayama, 8.3.2013 tarihinde www.atasozleri.gen.tr/; www.bavergun.com/.../kumar-borcu-namus-borcudur.html; www.uludagsozluk.com/k/kumar-borcu-namus-borcu/ adreslerinden erişildi.

85 *Memiş T.*, Türk Ticaret Kanunu'nun 1264'üncü Maddesinin Kapsamı İle İlgili Yargıtay Kararları ve Değerlendirilmesi", prg. II.A; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

ruhsatsız sigortacı ile kumar ve bahiste kazanan kişi arasında benzerlik kurulmuştur. Kumar ve bahiste kaybeden ile ruhsatsız sigortacıyla sözleşme akdeden sigortalı da aynı düzeyde mağdur kabul edilmiştir. Kumar ve bahiste kaybedenin içinde bulunduğu durum ile sigorta ettirenin içinde bulunduğu mağduriyet eş düzeyde telakki edilmiştir. İki haksız kazancın birbirine benzetilmesi dolayısıyla, aynı hükümlerle düzenlenmesi yoluna gidilmiştir.

Diğer taraftan, kumar ve bahsin, talihe bağlı sözleşmeler grubunda geçerli sayılması da eleştiriye açıktır. "17-18 yüzyıla gelinceye kadar sigorta sözleşmeleri ile kumar ve bahis arasında herhangi bir ayrım yapılmamış, hatta sigorta sözleşmesi kumar ve bahis sözleşmelerinden sayılıp yasaklanmak istenmiştir. Sigorta sözleşmesi, kumar ve bahis gibi şansa bağlı sözleşmelerden değildir. Kumar ve bahiste taraflar kararlaştırmış oldukları parayı kaybetmeyi baştan göze almışken, sigorta sözleşmesinde ise hak sahibinin tesadüfe bağlı bir olaydan zenginleşmesi söz konusu değildir. Sigortada prim ve rizikonun hesaplanması teknik esaslara dayanmaktadır. Özellikle "büyük adetler yasası" bu hususta önemli yer teşkil etmektedir. Kumar ve bahiste bir kimse, tamamen şansına bağlı olarak, birçok şahıs tarafından aynı kazancı elde etme arzu ve ümidiyle verilmiş olan paraların toplamını almakta ve o kimsenin malvarlığında bir artma olmaktadır. Piyangoda da durum aynıdır. Hâlbuki sigortanın gayesi sigortalı şahısların mameleklerinde muhtemel azalmaların karşılanmasıdır. Şu hâlde bir artış söz konusu değildir"[86]. Bu noktada, kumar ve bahsin, eksik borç adı altında geçerli tutularak, talihe bağlı sözleşmeler grubuna dâhil edilmesi anlamsızlaşmaktadır. Kumar ve bahiste, talihe dâhil olmayan ve tesadüfe bağlı olmayan olgu, kumara katılanlardan en az birinin, ikiden fazla kişi katıldıysa çoğunluğun kaybedeceğidir. Oysa yaşam boyunca gelir, ölünceye kadar bakma veya sigorta sözleşmelerini kapsayan gerçek anlamda talihe bağlı sözleşmeler grubunda, anılan her bir akit tipi, bünyesinde iki tarafı aynı anda memnun etme olasılığı içermektedir. Kazan kazan olasılığının bulunmadığı kumar ve bahiste ise, en az birinin, büyük olasılıkla çoğunluğun kaybedeceği kesin

86 *Yavaş A.*, Hayat Sigortalarında Prim Ödeme Borcunun Mukayeseli Olarak Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve İngiliz Hukukuyla İncelenmesi, prg. 1.1; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

olduğuna göre, bu hususta sözleşmelerin talihe dâhil veya tesadüfe bağlı olduğunu söylemek eşyanın doğasına aykırıdır. Birinin veya birilerinin kaybedeceği kesin ise, güya tesadüfe bağlanan, yalnızca kim sorusunun cevabıdır. Sözleşmeler hukukunda, kaybeden veya kazananın kim olacağı talih şeklinde nitelenemez; gerçek talih, sözleşen taraflardan birinin aslî borcunu ifa etmek zorunda kalıp kalmayacağı; ifa etmek zorunda kalırsa, ne boyutta ve ne kadar süreyle ifa edeceğidir. Öyleyse, iç dinamiğinde talih ve tesadüf barındırmayan, taraflardan en az birinin, büyük olasılıkla çoğunluğun kaybedeceğine dair kesinlik (dogma) üzerinden işleyen kumar ve bahis, talihe bağlı sözleşmeler grubundan dışlanmalıdır.

Türk Borçlar Kanunu'nun 591'inci maddesinin 4'üncü fıkrası, İsviçre Borçlar Kanunu'nun[87] 502'inci maddesinin 4'üncü fıkrasına; 604-606 hükümleri ise, 513-515 hükümlerine tekabül etmektedir (TBK. m. 591/4, 604-606; İBK. m 502/4, 513-515). İki kanun arasındaki fark, kumarhaneler (*les maisons de jeu*) hakkındaki hükümde ortaya çıkmaktadır (İBK. m. 515/a). 1 Nisan 2000 tarihinden itibaren yürürlükte olan 515/a hükmüne göre, "Yetkili makam tarafından izinli olan bir kumarhanenin içinde döndüğü sürece, kumarhane içinde oynanan kumarlar (şans oyunları; *les jeux de hasard*) alacak hakkı bahşeder (*donnent droit de créance*)". Görüldüğü üzere, artık bu hükümde, kumar borcu, alışılmış niteliğini terk etmekte; eksik borç şeklinde değil; tam borç olarak düzenlenmektedir.

Mukayeseli hukuktan bir hüküm alırken, yalnızca bir hukuk dalıyla sınırlı olarak denetim yapılmamalıdır. İsviçre Hukuku'nda, kumarın, kural olarak eksik borç; yetkili kumarhanede oynanması durumunda tam borç olarak düzenlenmesinin sebebi; bu ülkede kumarla ilgili hiçbir suç bulunmamasıdır. İsviçre Ceza Kanunu'nda[88], Türk Ceza Kanunu'nun (TCK. m. 228) aksine kumar oynatmak diye bir suç yoktur. Dolayısıyla İsviçre'de, kumar borcuna yakıştırılan eksik borç mülahazası, oranın hukuk sisteminde, iç ahengi bozmamaktadır. İsviçre'de kumarın eksik borç olarak düzenlenmesi isabetlidir;

87 İsviçre Medenî Kanunu'nu tamamlayan federal kanun (Beşinci kitap: Borçlar Kanunu) (*Loi fédérale complétant le code civil suisse* (*Livre cinquième: Droits des obligations*) için bkz. http://www.admin.ch/ch/f/rs/2/220.fr.pdf.

88 İsviçre Ceza Kanunu (*Code pénal suisse*) için bkz. http://www.admin.ch/ch/f/rs/3/311.0.fr.pdf.

çünkü orada, kumarla ilgili hiçbir suç bulunmamaktadır. Daha doğrusu, İsviçre'de eksik borç kavramının kumarı kapsayacak şekilde genişletilmesi, zaten idareden izin alarak kumarhane açılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa Türkiye'de kumarhane açmak yasaktır; kumar oynatmak da suç teşkil etmektedir. Bu noktada, İsviçre Borçlar Kanunu'ndan 515/a hükmü elenerek Türk Borçlar Kanunu'na tıpa tıp alınan 591/4, 513-515 hükümlerinin, Türk hukuk düzenine bütünsel bakış açısıyla ters düştüğü ortaya konulmuştur. Aynen iktibas edilen bu hükümlerin Türk hukuk düzenine uygun düşmesi için, İsviçre'de olduğu gibi Türkiye'de de, kumarhane açılmasının idareden alınacak basit bir izne bağlanmış olması gerekirdi. Oysa ülkemiz bu konudaki tercihini olumsuz yönde kullanmıştır[89].

Hukuk ve ahlâk kuralları, yaptırım türü ve kişiye tanıdığı özgürlük alanı bakımından ayrışır. Ancak hukuk ve ahlâkın ortak yanı, her ikisinin de kötü ile gayri adili yasaklaması ve iyi ile adile yönlendirmesidir. Adaletin gerektirdiği toplumsal yaşam, temelinde ahlâk normlarına tabidir. Bu nedenle, hukuk ve ahlâk arasında birlik olabilir; hukuk, ahlâkın gerçekleşmesine olanak sağlar; ahlâk da hukuku destekler[90]. Meselâ kumarbazın hukukî işlem ehliyetini sınırlamak kaygısıyla vesayet altına alınması; yine onu görev niteliği bulunan ve dolayısıyla liyakat şartlarına bağlanan bazı yetkilerden mahkûm etmek yönündeki hükümler (TMK. m. 418, 406), ahlâk ve hukukun kesişim noktalarıdır[91]. Evlilik birliğini koruyucu önlemlerin kumarbaz eşe karşı alınması (TMK. m.198-200) hususundaki düzenlemeler de, aynı yönde yorum-

89 Türkiye'de kumarhane açılması denenmiştir. Turizmi Teşvik Kanunu'na (RG. 16.3.1982, S. 17635; 2634 sayılı Kanun) binaen çıkarılan Talih Oyunları Yönetmeliği (RG. 18.1.1983, S. 17992) ile izin verilmişti. Ne var ki, kısa bir süre sonra, kumar borcuna dayalı intihar ve cinayetler arttığı için, açılan kumarhaneler, bakanlar kurulu kararıyla 1996 yılında kapatılmıştır. Bu konuyu ayrıntılı bir şekilde, özellikle tarihin realist detaylarıyla birlikte incelemek maksadıyla ilgili meclis tutanakları ve milletvekili önerilerine bkz. www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c010/tbmm20010088.pdf, www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c018/tbmm20018042.pdf, www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c032/tbmm20032132.pdf ve www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil2/bas/b132m.htm.

90 *Aral V.*, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul, 1991, s. 80-83.

91 *Hatemi H./Kalkan Oğuztürk B.*, Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler), İstanbul, 2013, s. 7.

lanabilir[92]. Kanun koyucu kumar borcunu ahlâk vazifesi temeline dayandırmamıştır; bilakis ahlâka aykırı bulduğu hâlde bu borcun alacaklısı aleyhine *condictio* engeli (TBK. m. 81) yaratmıştır. Oysa burada bir centilmen anlaşması değil; kumarbaz anlaşması vardır[93]. Kanun koyucunun, bu borcu geçersizlik yaptırımına bağlaması; bu borcun alacaklısıyla hiç muhatap olmaması gerekirdi. Bu şekilde, kumardan doğan alacağın hükümsüzlük yerine eksik borç mertebesine çıkarılması ve kumar alacaklısının özel bir konuma yerleştirilmesi, kumarı teşvik etmekten başka bir sonuç sağlamamaktadır. Oysa sosyal yaşamda, doğal değer ve ilkelere uygun olarak maddî ve manevî yaptırımlar uzlaştıkça, toplumsal gelişme gerçekleşir ve hukukî barış (toplumun hukuka istekle uyması) ütopyasına yakınlaşılır. Bu nedenlerle, kumar ve bahis borcuna ilişkin düzenlemenin yenilenmesi; bu borcun hükümsüzlük yaptırımıyla karşılanması, özel hukuk ile kamu hukukunun yeknesaklaşmasına hizmet edecektir. Esasen, böylesine bir yenilik, ahlâk, örf adet ve hukuk kuralları arasında yakınlaşma sağlayacaktır.

## KAYNAKLAR

Akartepe Alpaslan, Türk Hukukuna Göre Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmesi, İstanbul, 2005.

Akıncı Şahin, Roma Borçlar Hukuku, Konya, 2013.

Akyol Şener, Medenî Hukuka Giriş, 2. Bası, İstanbul, 2006.

Altıparmak Cüneyd, Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu (TCK. m. 228), 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Antalya Gökhan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, İstanbul, 2012.

Aral Fahrettin/Ayrancı Hasan, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 9. Baskı, Ankara, 2012.

Aral Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul, 1991.

Arslan İbrahim, Kambiyo Senetlerinde Geçersizlik Def'ileri, prg. B.1.; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Atamer Yeşim, Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlandırılması Sorunu Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi, İstanbul, 2001.

92 *Hatemi H.*, Aile Hukuku I (Evlilik Hukuku), İstanbul, 2005, s. 88.
93 *Hatemi/Gökyayla*, s. 22.

Aydın Devrim, Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Haksız Tahrik, AÜHFD, Y. 2005, C. 54, S. 1, s. 225-254; 21.2.2013 tarihinde http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2004-54-01/AUHF-2004-54-01-Aydin.pdf adresinden erişildi.

Bilge Necip, Cezai Şart, Ahmet Esat Arsebük'ün Aziz Hatırasına Armağan, Ankara, 1958, s. 37-128, 21.11.2012 tarihinde http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/390.pdfadresinden erişildi (Bilge, Cezai Şart).

Bilge Necip, Kumar ve Bahisten Doğan Borçlar, İÜMHD, Ocak-Şubat 1958, s. 7-15, 13.11.2012 tarihinde http://www.iudergi.com/tr/index.php/hukukmukayese/article/view/3342/2931 adresinden erişildi.

Canbolat Ferhat, Kefilin Savunma İmkânlarının Borçlar Kanunu'nda Düzenleniş Şekli ve Borçlar Kanunu Tasarısı'nda Getirilen Yenilikler, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Cüveycâtî Ârif, İslâm Hukukunda Sigorta ve Fâiz Hakkında Bir Risâle, Çeviren: Ekinci Buğra Ekrem, AÜEHFD, S. 1-2, C. 4, s. 597-615; 8.3.2013 tarihinde http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/makale/2000_1_27.pdf adresinden erişildi.

Çalışkan İbrahim, İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları, s. 367-397; 8.3.2013 tarihinde http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/775/9915.pdf adresinden erişildi.

Dündar Mustafa, Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, 15.2.2013 tarihinde http://www.belgeler.com/blg/tcc/lnceye-kadar-bakma-szlemesi-contact-maintanence-for-life adresinden erişildi.

Eralp Özgür, Sanal Kumar, 24.1.2013 tarihinde http://www.ozgureralp.av.tr/makaleler/sanalkumar.html adresinden erişildi.

Eralp Özgür, Sanal Kumar, s. 1-29, 21.11.2012 tarihinde www.ozgureralp.av.tr/sunumlar/01-SANALKUMAR.ppt adresinden erişildi.

Erçin Ferhat, Yargıtay Kararları Işığında Tacirlerin Ahlâka Aykırı Cezai Şartın İptalini ve Tenkisini İsteyebilmeleri, İstanbul, 2011; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Erdoğmuş Belgin, Roma Borçlar Hukuku Dersleri, İstanbul, 2012.

Erem Faruk, Hukuka Aykırılık ve Ümanist Doktrin, Ankara, 1966.

Eren Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara, 2012.

Feyzioğlu Necmettin Feyzi, Cezai ve Hukuki Cepheleriyle Kumar ve Bahis, Ahmet Esat Arsebük'ün Aziz Hatırasına Armağandan Ayrı Bası, Ankara, 1958, s. 129-214, 21.11.2012 tarihinde http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/390.pdfadresinden erişildi.

Grassinger Elçin Gülçin, Kefil İle Asıl Borçlu Arasındaki Hukukî İlişki, İHFM, Y. 1996, C. 55, S. 1-2, s. 389-412; 21.2.2013 tarihinde http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/hukukmecmua/article/view/4038/3636 adresinden erişildi.

Guhl Théo, Eksik Borcun Mahiyeti (2. Borç), Çeviren: Gözübüyük Pulat, İÜHFM, Y. 1958, S. Temmuz-Ağustos, s. 159-161, 21.11.2012 tarihinde http://www.iudergi.com/tr/index.php/hukukmukayese/article/view/3390/2994 adresinden erişildi.

Gümüş Alper M., Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, C. I, İstanbul, 2012.

Hatemi Hüseyin, Aile Hukuku I (Evlilik Hukuku), İstanbul, 2005.

Hatemi Hüseyin, Duanın Anlamı, e-kitap, 8.3.2013 tarihinde http://www.islamkutuphanesi.com/turkcekitap/online/duaninanlami/dua_anlami.htm#1-_Genel_açıklamalar_ adresinden erişildi.

Hatemi Hüseyin, İslâm Hukuku Dersleri, 4. Bası, İstanbul, 2012.

Hatemi Hüseyin, Liberalizm Üzerine Düşünceler, 8.3.2013 tarihinde http://dusunce.rasthaber.com/MK145_53_liberalizm-uzerine-dusunceler-.html adresinden erişildi.

Hatemi Hüseyin/Gökyayla Emre, Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, 2. Bası, İstanbul, 2012.

Hatemi Hüseyin/Kalkan Oğuztürk Burcu, Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler), İstanbul, 2013.

Kılıçoğlu M. Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Bası, Ankara, 2012.

Korkmaz Tekin, Ölünceye Kadar Bakma Sözleşmesi, Ankara, 2008, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 21.11.2012 tarihinde http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5385/6033.pdf adresinden erişildi.

Maliki Abdurrahim, İslâm Hukukunda Ceza, Birinci Baskı, Ankara, 2002; 8.3.2013 tarihinde http://www.kalifaat.org/pdf/Ukubat.pdf adresinden erişildi.

Memiş Tekin, Türk Ticaret Kanunu'nun 1264'üncü Maddesinin Kapsamı İle İlgili Yargıtay Kararları ve Değerlendirilmesi"; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Mouquin Gérald, La Notion de jeu de hasard en droit public, Lausanne, 1980.

Mümtaz Tarhan, Ölünceye Kadar Bakma Akdi Hakkında Toplu Bir Tetkik, Ankara, 1949.

Nomer N. Halûk, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, İstanbul, 2012.

Nursel Erdem, Roma ve Türk Hukuku'nda Vedia Sözleşmesi, Ankara, 2008, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, s. 18; 21.11.2012 tarihinde http://tr.scribd.com/doc/78092097/16/a-Kumar-Ve-Bahis adresinden erişildi.

Oğuzman M. Kemâl/Barlas Nami, Medenî Hukuk Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 18. Baskı, İstanbul, 2012.

Oğuzman M. Kemâl/Öz Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 10. Baskı, İstanbul, 2012.

Olgaç Senai, Ömür Boyunca Gelir, Ölünceye Kadar Bakma Akdi, Ankara, 1978.

Reisoğlu Safa, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 23. Bası, İstanbul, 2012.

Reisoğlu Seza, Kefalet Kavramı ve Muteberlik Şartları, s. 327-392, 21.11.2012 tarihinde http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1962-19-01-04/AUHF-1962-19-01-04-Reisoglu.pdf adresinden erişildi (Reisoğlu, Kefalet).

Sağlam Hadi, Sigorta Sözleşmesinde Belirsizlik Var Mıdır? Sigortada Belirsizliğin Varlığı Tartışmalarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, 15.2.2013 tarihinde www.e-akademi.org/makaleler/hsaglam-3.htm adresinden erişildi.

Saymen Ferid Hakkı/Elbir Halit Kemâl, Türk Borçlar Hukuku, Umumî Hükümler, C. I, İstanbul, 1958.

Serozan Rona, Medenî Hukuk, 3. Baskı, İstanbul, 2011.

Tabakoğlu Ahmet, Bir İlim Olarak İslâm İktisadı, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Ekim 2010, S. 16, İslâm İktisadı Özel Sayısı, s. 11-34; 8.3.2013 tarihinde http://www.islamhukuku.com/Uploads/Sayilar/islam%20hukuku%20dergisi%2016648.pdf adresinden erişildi.

Tahiroğlu Bülent, Roma Borçlar Hukuku, İstanbul, 2012.

Tahiroğlu Bülent/Erdoğmuş Belgin, Roma Hukuku Meseleleri, İstanbul, 2010 (Tahiroğlu/Erdoğmuş, Meseleler).

Tandoğan Halûk, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. I, İstanbul, 2008.

Tekinay Selâhattin Sulhi/Akman Sermet/Burcuoğlu Halûk/Altop Atillâ, Tekinay Borçlar Hukuku, İstanbul, 1993.

Türk Ahmet, Kambiyo Senedi Borçlusu Tarafından Açılan Bedelsizliğe ve Hükümsüzlüğe Dayalı Menfi Tespit Davalarının Gösterdiği Özellikler, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Uyar Talih, Karşılıksız Çek Çekmek (Keşide Etmek) Suçu, ABD, Y. 1987, S. 5-6, s. 671-683, 21.11.2012 tarihinde http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/1987-5/3.pdf adresinden erişildi.

Uyar Talih, Olumsuz Tespit Davalarında Kanıtlar, ABD, Y. 1985, S. 5-6, s. 714-737, 21.11.2012 tarihinde http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/1985-5-6/6.pdf adresinden erişildi.

Uyar Talih, Takip Hukuku'nda Nafaka Borcunu Ödememe Suçu, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir. Aynı makale için ayrıca bkz. http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2010-90-651.pdf.

Yavuz Cevdet, Türk Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, 4. Baskı, İstanbul, 1996.

Yavuz Cevdet/Özen Burak/Acar Faruk, Prof. Dr. Cevdet Yavuz Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 11. Baskı, İstanbul, 2012.

Yılmaz Merve, Yargıtay Kararları Çerçevesinde Kıymetli Evrakta Şahsi Defiler, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Isparta, 2007, 21.11.2012 tarihinde http://eprints.sdu.edu.tr/444/1/TS00598.pdf adresinden erişildi.

Yılmaz Sacit, Kara paranın Aklanması ve Türkiye Boyutu, Kütahya (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2006; 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Yılmaz Sacit, Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama Suçu, 21.2.2013 tarihinde "www.kazanci.com" veri tabanının "Hukuk Eserleri Bankası" bölümünden erişilmiştir.

Yücer İpek, Yenileme (Tecdit, DEÜHFD, Y. 2007, C. 9, S.1, s. 233-260; 21.2.2013 tarihinde http://web.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/DergiMiz9-1/iyucer.pdf adresinden erişildi.

Zevkliler Aydın/Ertaş Şeref/Havutcu Ayşe/Aydoğdu Murat/Cumalıoğlu Emre, Borçlar Hukuku, İzmir, 2013.

Zevkliler Aydın/Gökyayla Emre K., Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 11. Baskı, Ankara, 2010.